

У результаті аналізу досліджуваних прізвищ констатуємо пропріати, мотивовані макроетнонімами (назвами великих етнічних спільнот) та мікроетнонімами (назвами малочисельних етнічних спільнот). Першу категорію репрезентують українські прізвища на кшталт *Чехович, Словак, Білорус, Поляков* тощо. До другої зараховуємо оніми типу *Біляк, Бляха, Бляшин, Бляшко, Булак, Гевгачик, Гойчук, Гривняк, Леманинець, Березун* тощо. У твірних основах наведених онімів відбито традиції іменування місцевим населенням інших локальних спільнот за різними ознаками: *Бляха* – від мікроетноніма *бляха, бляшин*, яким міжгірці прозивають іршавців [10, с. 72]; *Булак* – від мікроетноніма *булак*, яким лемки називають зайшого галичанина, який уживає дієслівну форму *була, були* [10, с. 96], *Гривняк* – від мікроетноніма *гривняк* – русин з-під Перемишля та Ярослава [10, с. 159].

Отже, лексико-семантичний аналіз антропооснов зафіксованих онімів уможливив виокремлення кількох груп відетнонімних прізвищ, кожна з яких репрезентує продуктивність різних типів етнонімів у напрямку трансформації їх у прізвища, а також демонструє міжетнічну взаємодію.

Список використаних джерел

1. Блажчук Ю. І. Антропонімія Уманщини XVII - початку XXI ст. : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Блажчук Юлія Іванівна. – К., 2008. – 301 с.
2. Блох М. Я. Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике / М. Я. Блох, Т. Н. Семенова. – М. : Готика, 2001. – 194 с.
3. Булава Н. Ю. Сучасні українські прізвища північної Донеччини : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Булава Наталія Юріївна. – О., 2005. – 229 с.
4. Ільченко І. І. Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку (Надвеликолузький регіон) : дис. .. канд. філол. наук : 10.02.01 / Ільченко Ірина Іванівна. – Запоріжжя, 2003. – 254 с.
5. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування / Р. Й. Керста. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
6. Масенко Л. Т. Українські імена та прізвища / Л. Т. Масенко. – К. : Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 46 с.
7. Новикова Ю. М. Семантико-словотвірна структура прізвищ Центральної і Східної Донеччини: дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Новикова Юлія Миколаївна. – О., 2008. – 239 с.
8. Отін Є. С. Тюркські краї // Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. / Є. С. Отін. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 87–105.
9. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
10. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 702 с.
11. Svoboda S. Staročeská osobní jména a naše příjmení / S. Svoboda. – Praha, 1964. – 317 s.

УДК 811.161.3'373:398.92:625

3. У. Шведава

СЕМАНТИЧНА ЕВАЛЮЦІЯ І КУЛЬТУРНА ІНФАРМАЦІЯ БЕЛАРУСЬКИХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЇ З КАМПАНЕНТАМ ДАРОГА

У артыкуле на матэрыяле беларуськіх фразеалагізмаў з кампанентам *дарога* вызначаюцца суадносіны сакральнага і звычайнага ў семантычнай эвалюцыі, устанаўліваюцца разнастайныя старажытныя апазіцыі («свой» – «чужы», «прамы» – «крывы», «сухі» – «мокры», «добры» – «дрэнны», «пачатак» – «заканчэнне», «далёкі» – «блізкі», «вялікі» – «малы», «шырокі» – «вузкі») усведамлення свету праз вобразы дарогі, выяўляецца сімволіка дарогі, якая перададзена новым вобразным адзінкам з гэтым кампанентам.

Фразеалагічныя адзінкі кожнай мовы, а гэта ўніверсальны закон, з'яўляюцца каштоўнейшай крыніцай ведаў і пазнання пэўнага народа як іх стваральніка і носьбіта, яго менталітэту, а пры параўнанні і супастаўленні з адпаведнымі адзінкамі іншых моў – крыніцай выяўлення спецыфікі, адметнасцей пэўнага народа ад другога ці другіх. Бо менавіта ў фразеалагізмах закансерваваны ўяўленні чалавека аб звычayah, абрадах, рытуалах, звычках, маралі, паводзінах і інш. Вось чаму ў апошні час даследчыкі розных галін навукі і ў першую чаргу лінгвісты, фалькларысты і этнографы ўсё часцей звяртаюцца да фразеалагічных фондаў з мэтай пошуку сувязей паміж рэаліямі міфалагізаванай прасторы, іх выходнымі сакральна-міфалагічнымі значэннямі і далейшым семантычным пашырэннем, зафіксаванымі ў сістэме фразеалагічных адзінак.

Нашу ўвагу ў межах артыкула ў гэтых адносінах прыцягнула цікавасць да міфалагемы *дарога* як фрагмента прасторава-дынамічнага і вербальна-дзеяснага кодаў культуры, для чаго метадам суцэльнай выбаркі намі выдзелена 33 фразеалагічныя адзінкі, што ўключаюць у свой склад кампанент-лексему *дарога*, крыніцай збору якіх паслужыў «Слоўнік фразеалагізмаў» І. Я. Лепшава [1; 2] як самы поўны збор беларускай фразеалогіі, што адносіцца да літаратурнага ўжытку.

Мэта артыкула – вызначыць суадносіны сакральнага і звычайнага ў семантычнай эвалюцыі і фразеалагічнай інтэрпрэтацыі дарогі сродкамі беларускай літаратурнай мовы, прасачыць рэфлексіі старажытных семантычных апазіцый «свой» – «чужы», «прамы» – «крывы», «сухі» – «мокры», «добры» – «дрэнны», «пачатак» – «заканчэнне», «далёкі» – «блізкі», «вялікі» – «малы», «шырокі» – «вузкі» як базавых матывацыйных вобразаў.

Міфалагема *дарога* ў выніку культурна-семантычнай рэканструкцыі сродкамі беларускай фразеалогіі прадстаўлена ў некалькіх іпастасях, якія лагічна і па сэнсе звязаны адна з другой. Першая сакральна-магічная іпастась – жыццёвы шлях і шлях памерлага чалавека ў іншы свет. Канцэптуальная сфера перамяшчэння ў прасторы як вандравання па дарозе жыцця ад нараджэння да смерці, а смерць уяўлялася як пераход з рэальнага ў замагільны свет, ці з гэтага свету ў той свет, як небяспечнае вандраванне ў далёкае, невядомае месца. І таму канец жыццёвага шляху сімвалізуецца апошняй дарогай. Такое ўяўленне знайшло адлюстраванне ў фразеалагізме ў *апошнюю дарогу* ці ў яго варыянце ў *апошні шлях*, за якім замацавана значэнне 'на цырымонію пахавання нябожчыка' [1, с. 362].

У аснове вобраза фразеалагізма выяўляецца архетыповая апазіцыя «першы» – «апошні», ці «пачатак» – «заканчэнне». Такім канцом з'яўляецца смерць і пахаванне чалавека. А вось наяўнасць суаднесенасці фразеалагізма з прасторавым кодам культуры (праз ужыванне прыназоўніка ў як указання накірунку руху, перамяшчэння ў апошні раз – у *апошнюю дарогу*) перадае не толькі ўяўленне пра апошнюю дарогу чалавека, які памёр, але служыць для наймення, характарыстыкі і станоўчай ацэнкі яго другім чалавекам, які аддае даніну павагі нябожчыку праз прысутнасць на яго пахаванні.

Параметрызацыя прасторы далёка – блізка ў беларусаў, як і ў многіх іншых славян, цесна звязана з семіятычнай апазіцыяй «свой» – «чужы», а праз яе – з архаічнымі аксіялагічнымі ўяўленнямі аб прасторы «далёкай» і «блізкай», «добрай» і «дрэннай». Паводле беларускай міфалогіі, дарога «ўвасабляе сувязь з іншасветам і светам памерлых» [3, с. 140].

Другая іпастась сакральна-міфалагічнай дарогі – дарога як разнавіднасць мяжы паміж «сваёй» і «чужой» прасторай. Уяўленні аб тым, што ў кожнага чалавека ёсць «свая», прадвызначаная Богам дарога, ці лёс чалавека, адзначаецца ў фразеалагізмах *выбівацца на <сваю> дарогу* 'пераадольваючы цяжкасці, знаходзіць сваё месца ў жыцці, станавіцца самастойным' [1, с. 229], *ісці сваёй дарогай* 'дзеінічаць, паступаць самастойна, не падпарадкоўваючыся чыёй-н. волі' [1, с. 531]. У складзе названых адзінак важную ролю ў характарыстыцы дарогі і сэнсу ўсёй адзінкі адыгрываюць кампаненты *сваю*, *сваёй* як указанне на адметнасць індывідуальнага жыццёвага шляху,

самастойнасці асобнага чалавека. У вобразе фразеалагізма свая – гэта тое, што наканавана пэўнаму чалавеку. І фразеалагізмы перадаюць стэрэатыпнае ўяўленне пра неабходнасць кожнага чалавека знайсці сваё месца ў жыцці і жыць, дзейнічаць самастойна.

Асобае магічнае значэнне ў адносінах да «сваёй» і «чужой» прасторы мела іх перасячэнне. Умяшанне ў «чужую» прастору шляхам яе перагароджання ці ўскладненне магчымасці руху па дарозе звязана з перашкодамі, цяжкасцямі, а ў цэлым – з семантыкай ‘перашкодзіць’. І гэта стала асновай стварэння вобразаў новых адзінак, з дапамогай якіх даводзіцца правіла аб шкоднасці такога дзеяння аднаго чалавека ў адносінах да другога ці другіх. І гэта такія фразеалагізмы, як *пераступіць дарогу* (*перабягаць*) ‘перашкаджаць каму-н., апярэджаючы ў чым-н. і перахопліваючы тое, на што разлічваў іншы’ [2, с. 205], *станавіцца на дарозе* ‘знарок перашкаджаць каму, чаму-н. (звычайна ў дасягненні якой-н. мэты)’ [2, с. 449], *станавіцца папярэкам дарогі* ‘знарок перашкаджаць каму, чаму-н. (звычайна ў дасягненні якой-н. мэты)’ [2, с. 451]. Дадзеныя фразеалагізмы ўтрымліваюць дзейнасна-прасторавую метафару, у якой дзеянні аднаго чалавека прыпадабняюцца дарозе, а дзейнасць другога – канкрэтным фізічным дзеяннем, якія ажыццяўляюцца з мэтай перашкоды руху наперад. Да названых далучаецца фразеалагізм *дарога адрэзана (закрыта)* ‘хто-н. пазбаўлены магчымасці вярнуцца да ранейшага’ [1, с. 360], які фіксуе вынік негатыўнага дзеяння, што вызначае чалавеку немагчымасць вярнуцца да свайго ці ставіць яго ў сітуацыю паміж сваім і чужым (параўн. *паміж небам і зямлёй*).

Прычына перашкоды на жыццёвай дарозе можа быць даведзена праз указанне суб’екта гэтага дзеяння. І такім можа быць слуп ці воўк, якія набылі ролю культурных знакаў. Так, у беларускай фразеалогіі зафіксаваны фразеалагізм *слуп дарогу перабег* ‘хто-н. такі п’яны, што не можа рухацца па прамой лініі’ [2, с. 419], дзе перашкода ў выглядзе слупа звязана з немагчымасцю чалавека рухацца прама будучы ў п’яным стане, а таму ён п’янае, як бы абыходзячы слуп, што «перабег» яму дарогу. І гэта дазваляе выкарыстоўваць новую адзінку з адценнем іроніі да руху п’янага чалавека. Альбо возьмем фразеалагізм *воўк дарогу перабег* ‘вельмі шанцуе каму-н.’ [1, с. 213], дык тут увогуле вобраз ваўка, які перабег чалавеку дарогу, успрымаецца як дадатная адзнака на аснове таго, што «ў нашых продкаў было дваістае стаўленне да ваўка: яго нараджэнне выклікана творчасцю і Бога, і чорта» [2, с. 92].

У цэлым, у фразеалагізмах з кампанентам *дарога* адлюстравана стэрэатыпнае ўяўленне аб жыцці і дзейнасці чалавека як руху наперад (ад нараджэння да смерці), як аб мэтанакіраванай дзейнасці, на шляху якой могуць узнікнуць розныя перашкоды, створаныя іншымі людзьмі, пры гэтым дарога выступае ў ролі сімвала жыцця і мэтанакіраванай дзейнасці.

Трэцяй іпастассю сакральнай дарогі была дарога як міфалагічна «нячыстае месца». Дарога, як вядома, была агульным месцам існавання чалавека і нячыстай сілы, таму сімвалічна дзялілася на дзве палавіны: «сваю», правую, чалавечую і «чужую», левую, нечалавечую. Сакральная семантыка дарогі найбольш яркая праяўляецца на месцы скрыжавання дзвюх ці некалькіх дарог. Калі чалавек дайшоў да перакрывавання і не ведае, куды яму ісці, то ён павінен быў выбраць правую дарогу. Такое рашэнне пазней семантычна трансфармавалася ў складаную сітуацыю, выйсце з якой чалавеку знайсці нялёгка. І гэта інтэрпрэтацыя паслужыла ўтварэнню фразеалагізма *дарогі разышліся* ‘блізкія сувязі, адносіны спыніліся паміж кім-н.’ [1, с. 361] для вобразнага абзначэння і наймення новага абстрактнага паняцця.

А яшчэ можа быць месца-дарога, дзе чалавеку не трэба быць ці яго не хочуць бачыць, паколькі з тым месцам асацыюецца негатыў, чужое, нядобрае. І з мэтай вобразнага ўяўлення і негатыўнай ацэнкі гэтага ўтвораны фразеалагізм *забываць дарогу* ‘пераставаць бываць дзе-н., наведваць каго-н.’ [1, с. 431], ужыванне якога ў маўленчай практыцы асабліва выразна ілюструе тое адмоўнае, негатыўнае: *[Ніна] надумала*

рашуча і канчаткова адмовіць Пятру, загадаць, каб болей не ездзіў і дарогу забыў да яе. Гаўрылкін; *Калі ўвосень халады прыгнали яго [слесара] на сельгаспасёлак, дык пачуў: “Забудзь сюды дарогу! Каб мае вочы цябе, погань, не бачылі”* Гіль.

Яшчэ адной адзінкай, у якой зафіксавана інфармацыя дарогі як міфалагічна «нячыстага месца», толькі ўжо для адмоўнай характарыстыкі і ацэнкі самога чалавека з’яўляецца фразеалагізм *бандыт, разбойнік з вялікай дарогі* ‘самы заўзяты, з крайнім праяўленнем кепскіх якасцей’ [1, с. 361], дзе асноўную экспрэсіўную афарбоўку і сэнсавую нагрузку выконвае прыметнікавы кампанент *вялікай* як паказчык бойкай, шматлюднай дарогі, дзе былі частыя злачынствы і разбоі. Гэта прыкмета легла ў аснову для наймення і выражэння высокай ступені злачыннасці чалавека, што выяўляе вытокі і сувязі з семантычным супрацьпастаўленнем «вялікі» – «малы».

У сакральнай семантыцы дарогі прысутнічае яшчэ адна семантычная апазіцыя «сухі» – «мокры». У светабачанні славян правільная, чыстая і сумленная дарога з’яўляецца сухой, а няправільная дарога асацыюецца з атрыбутамі слізкай: *станавіцца на слізкую дарожку* ‘пачынаць дзейнічаць ненадзейным, небяспечным спосабам’ [2, с. 450].

У міфалагічнай мадэлі свету дарога – гэта вобраз сувязі паміж дзвюма кропкамі аб’ектывізаванай у мове прасторы. Па прычыне таго, што дарога як перамяшчэнне ў міфалагізаванай прасторы – справа небяспечная, паняцце дарога аказваецца ўключаным як у сістэму добрых пажаданняў, так і злых. У прыватнасці, ілюстрацыяй апошняга можа быць, напрыклад, фразеалагізм *туды і дарога* ‘няма чаго шкадаваць каго-н., таго ён і заслугоўвае’ [1, с. 361], які служыць для выражэння адмоўных адносін да асобы, з якой здарылася ці можа здарыцца нешта нядобрае. Асаблівую інфармацыйную нагрузку нясе тут кампанент *туды*, які паводле міфалагічных уяўленняў звязаны са светам «чужых» памерлых (нячыстых, самагубцаў) і прыпіс-ваецца часу, калі людзі панічна баяліся нячыстых нябожчыкаў і імкнуліся ізалявацца ад іх. Вядома, што такіх памерлых хавалі на абочынах дарог, у балотах, ямах і інш., адсылаючы іх тым самым у чужую прастору.

Яшчэ адным аспектам сакральнай семантыкі дарогі выступае апазіцыя «шырокі» – «вузкі». Уяўленні аб вузкай дарозе, на якой складана размінуцца ці раз’ехацца, у звычайным сэнсе вызначаюць сувязь з сітуацыяй канфлікту. На аснове гэтага становіцца зразумелай матываванасць фразеалагізма *сустракацца (сыходзіцца) на вузкай дарожцы (сцежцы)* ‘уступаць у ніпрымірымыя супярэчнасці з кім-н., узаемна варагаваць’ [2, с. 472].

У беларускай фразеалогіі сакральная семантыка дарогі суадносіцца з жыццёвым шляхам, мяжой паміж «сваёй» і «чужой» прасторай, але яскравай семантыкі небяспекі яна не выклікае. У паўсядзённай інтэрпрэтацыі дарогі сродкамі фразеалогіі вербалізуецца якасць дарогі, яна павінна быць:

прамой (*выводзіць на дарогу* 1) ‘дапамагаць каму-н. знайсці сваё месца ў жыцці’, 2) ‘дапамагаць каму-н. знайсці, выбраць правільную лінію паводзін’ [1, с. 263–264]; *выходзіць на дарогу* <якую> ‘знаходзіць сваё месца ў жыцці, становіцца самастойным’ [1, с. 263]; *ісці дарогай* ‘рабіць так, як хто-н., беручы з яго прыклад’ [1, с. 529]);

роўнай (*дарога расчышчаецца (расчышчана)* ‘пераадоленнем перашкод ствараюцца спрыяльныя ўмовы для здзяйснення чаго-н.’ [1, с. 360]). А таму любыя дзеянні з дарогай нясуць адмоўную канатацыю (*араць дарогі (-у)* ‘гаварыць ці рабіць якое-н. глупства’ [1, с. 90]). Алагізм дзеяння араць дарогу, якая павінна, наадварот, быць роўнай і гладкай, успрымаецца і сёння як зразумелае тлумачэнне якіх-небудзь нядобрах ці няправільных дзеянняў. Аднак тут адлюстраваны больш глыбокія веды ўспрымання і адлюстравання свету ў найўным яго ўспрыманні: вобраз фразеалагізма захоўвае гістарычную памяць мінулых вераванняў пра сувязь нячыстай сілы з тым месцам дарогі, якое выпадкова ўзаралі, бо менавіта ўзаранае месца служыла сховішчам для нячысцікаў і іх шкоднасці чалавеку;

адкрытай (*дарога адкрыта* ‘хто-н. мае свабодны доступ куды-н., для каго-н. створаны спрыяльныя ўмовы’ [1, с. 360]).

Вельмі важным складнікам міфалагемы *дарога* з'яўляюцца ўзаемаадносіны і паводзіны людзей на дарозе і ў дарозе. На матываваным вобразе крывізны як адхілення ад прамога (правільнага) шляху пабудаваны фразеалагізмы з прасторавай семантыкай перамяшчэння *збівацца з дарогі* 'пачынаць весці няправільны, заганны спосаб жыцця, кепска паводзіць сябе' [1, с. 476] і *збіваць з дарогі* 'ўздзейнічаць якім-н. чынам, схіляць да адыходу ад ранейшага, штурхаць на што-н. нядобрае' [1, с. 477]. Вобразы падобных фразеалагізмаў пабудаваны на аснове метафары, паводле якой пачаць весці заганны вобраз жыцця, кепска паводзіць сябе прыпадабняецца да страты накірунку дарогі альбо штурханне адным чалавекам другога да дрэннага прыпадабняецца да дзеянняў чалавека, які збівае другога з дарогі, ці ўказвае яму няправільны шлях, накірунак. Зразумела, што змена накірунку ці крывізна шляху праз абраныя вобразы новых адзінак службыць папярэджанню і адмоўнай ацэнцы змен у паводзінах чалавека ў дрэнны бок ці негатыўнага ўздзеяння аднаго чалавека на другога.

У супрацьлегласць найбольш пашыранаму адмоўнаму спектру адлюстравання жыцця ў фразеалагічных адзінках, сярод фразеалагізмаў з кампанентам *дарога* большасць з дадатнай ці нейтральнай ацэнкай (35 % ад агульнай колькасці). Да папярэдніх са станоўчай ацэнкай далучым фразеалагізмы *прабіваць сабе дарогу* 1) 'настойлівымі намаганнямі дабівацца добрага становішча, поспехаў у жыцці'; 2) 'перадольваючы супярэчнасці, пашырацца, развівацца, набываць прызнанне' [2, с. 237] і *пракладаць дарогу (шлях, сцежку)* 'ствараць спрыяльныя ўмовы для дасягнення чаго-н., якой-н. мэты, для поспеху, развіцця' [2, с. 244], вобразы якіх пабудаваны на аснове антрапаморфных метафар. У першым назіраецца настойлівасць у дасягненні становішча, поспехаў у жыцці, якая прыпадабняецца да прабівання дарогі, што асацыюецца з пракладаннем дарогі ў непраходных месцах: як пры расчыстцы, пракладанні дарогі патрабуецца шмат фізічнай працы чалавека, так і для дасягнення поспехаў, добрага становішча яму патрабуецца прыкладзі шмат сіл і намаганняў. А вось для абазначэння такога абстрактнага паняцця, як прыкметы дзеяння адносна працягласці ці пастаянства часавага паказчыка паслужыў прастамоўны фразеалагізм *ую дарогу* 'пастаянна, заўсёды, у любы час' [1, с. 362], дзе часавы паказчык з'яўляецца неад'емным атрыбутам знаходжання чалавека ў дарозе.

У фразеалагізмах зафіксавана неабходнасць людзей быць разам, ісці па жыцці ў адным напрамку, прытрымлівацца аднолькавых поглядаў (*на дарозе* 1) 'мімаходам (зайсці, заглянуць, заехаць і пад.)', 2) 'у адным і тым жа напрамку (ісці, ехаць і пад.)', 3) 'заадно, разам, супольна. Пра адзінства поглядаў, перакананняў, імкненняў і пад.' [1, с. 362]), дапамагаць адзін аднаму (*паказаць дарогу* 1) 'удзейнічаючы на каго-н., дапамагаць знайсці сваё месца ў жыцці', 2) 'пачынаць што-н., рабіць пачатак як узор для каго-н.' [2, с. 160]), ісці на ўступкі (*саступаць з дарогі* 1) 'ісці на ўступкі, згаджаючыся з чымі-н. патрабаваннямі, пажаданнямі', 2) 'перастаўшы перашкаджаць, даваць магчымасць дзейнічаць іншым' [2, с. 366]; *сыходзіць з дарогі* 'перастаўшы перашкаджаць, даваць магчымасць дзейнічаць іншым' [2, с. 482]), а іншы раз і вызваляць дарогу ад нядобрадумленых людзей, каб рачысціць дарогу іншым: *прыбіраць з дарогі* 'знішчаць каго-н., хто перашкаджае ў дасягненні якой-н. мэты' [2, с. 255].

Зусім звычайным, абыдзеным у семантыцы дарогі выдзяляюцца апазіцыі «пачатак» і «заканчэнне». У прыватнасці, для абазначэння такога паняцця, як пачатку і збору чалавека ў дарогу і ўсяго, што з гэтым звязана, утвораны фразеалагізм-словаспалучэнне *на дарогу* 1) 'перад падарожжам, паездкай', 2) 'для выкарыстання ў падарожжы, паездцы' [1, с. 362], дзе асноўную ролю выконвае прыназоўнік *на*, а лексема-кампанент *дарога* ўспрымаецца як пераасэнсаванне – падарожжа, паездка і пад. А вось завяршальны этап таго ж падарожжа перададзены з дапамогай зноў жа фразеалагізма-словаспалучэння з *дарогі* 'адразу ж пасля паездкі, падарожжа' [1, с. 361], у якім ролю ўказання прасторавага значэння ў спалучэнні з прычынным выконвае прыназоўнік *з*.

Такім чынам, дарога ў фразеалогіі беларускай літаратурнай мовы выяўляе суадносіны сакральнага і звычайнага з перавагай першага, якое часта скрытае, завуалюванае. Метафарычнае асэнсаванне вобразаў фразеалагізмаў з адабранымі кампанентамі, як правіла, выяўляецца праз цэлы рад старажытных семантычных апазіцый («свой» – «чужы», «прамы» – «крывы», «сухі» – «мокры», «добры» – «дрэнны», «пачатак» – «заканчэнне», «далёкі» – «блізкі», «вялікі» – «малы», «шырокі» – «вузкі»), што ў старажытнасці выступалі як формы ўсведамлення свету. Дарога ў фразеалагізмах выяўляе нададзеную ёй чалавекам шматлікую сімволіку – жыццё, жыццёвы шлях ад нараджэння да смерці, мэтанакіраваная дзейнасць, лёс, прастора, мяжа паміж «сваёй» і «чужой» прасторай і інш.

Спіс выкарыстанай літаратуры і крыніц

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2 т. Т. 1. А-Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
2. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2 т. Т. 2. М-Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
3. Міфалогія беларусаў: энцыклапедычны слоўнік / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск: Беларусь, 2011. – 607 с.

УДК 811.161.3:373.21

В. П. Шульгач

ИЗ ОЙКОНИМИИ БРЕСТСКОЙ ОБЛАСТИ

Статья посвящена этимологическому анализу названий населенных пунктов *Альгомель*, *Бездзеж*, *Бяслібчы*, *Вічын*, *Вырбачава*, *Жыдча*, *Лукомір* (*Лукомер*), *Сярадава*, *Таўкачоўка*, *Торбалова* на территории Брестской области. По мнению автора, практически все они могут быть отнесены к праславянскому проприальному фонду. При установлении хронологической глубины ойконимов внимание акцентировалось, прежде всего, на ареале, словообразовательной структуре, мотивирующей основе анализируемых онимов.

Альгомель – ойконим в Столинском р-не [25, с. 14]. Исторически *Ольгомель* [2, с. 140], местный вариант *Ohletel* [5, с. 136].

Если официальная форма исконна, то ее можно квалифицировать как дериват от антропонима **Альгом* / **Ольгом* < **Вальгом* / **Вольгом* (в результате утраты слабоартикулируемого анлаутного *B-*) < **Vьlgomъ* + *-j-* в посессивной функции.

О потенциальности праантропонима **Vьlgomъ* (и парадигматического варианта **Vьlgota*) свидетельствуют укр. *Вельгум* (Львовская обл.) < **Вельгом* (-*y-* < -*o-* под влиянием лабиального -*m*), ст.-русс. (производное) *Бгомель*, 1498 г. – топоним в Новгородской земле [24, с. 143] < **Вылгом-ъ*, русск. *Вальгамов* [7] < **Вальгомов*, *Ильгамов* – современная фамилия с модифицированным анлаутом, (производные) *Елгомская Пустыня*, *Елгомский Погост* – названия поселений в бывшей Олонецкой губ. [48: III, s. 196], пол. *Olgomiec*, *Wilgota* [52: VII, s. 60; X, s. 230], *Algam* – антропоним прибалтийских славян [54, s. 12] < **Walgom*. Указанные факты объединены с учетом разнообразной вокализации -*ъ*- в бинарной группе «редуцированный + плавный», описанной в [11, с. 318].

Антропоним **Vьlgomъ* < **vьlgomъ* – пассивное причастие настоящего времени на **-o-m-*, свидетельствующее о потенциальности нетематизированного инфинитива **vьlgti*. О реализации апеллятива **vьlgomъ* в других классах проприальной лексики см. еще [16, сс. 280–281].